

שליחות יד / מא:

תוכן

- א. המקור בתורה - מעין הקדמה
- ב. ביאור מחלוקת ר"י ור"ע
- ג. שליחות יד כגזל או חידוש התורה
- ד. החידוש בשליחות היד
- ה. שליחות יד כהפסקת השמירה

א. מעין הקדמה

על מנת להבין מהי משמעות המונח שליחות יד נראה להתבונן מעט על מקומה בכתוב:
"כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר ונגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים:
אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו:
על כל דבר פשע על שור על חמור על שֶׁה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד
האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעו אלהים ישלם שנים לרעהו".

בתיאור הראשון של השומרים עוסקת התורה (כמו שמסרו לנו חז"ל) בשומר חנם. התורה אינה עוסקת כלל בתיאור שמירתו של השומר, ומה יחסו הנזקק לחפץ, והמשמעות הפשוטה של הדברים היא ששומר חנם מחויב בהנחת החפץ בביתו במקום המשתמר בשונה משומר שכר שקבלתו את החפץ לשמירה הינה קבלת אחריות מסוימת¹, וכעין נתינה לבעל מקצוע 'שומר', שזהו עניינו לשמור עבור שכר, אך שומר חנם אין השמירה מתפקידו הישירים אלא מקבל הוא החפץ ע"מ להניחו אצלו כמקום המשתמר.

עפ"י הנחה זו שבשומר חנם אין כלל עיסוק בהגדרת שמירה, יש להניח גם את מקומה של שליחות היד באופן פשוט במיקום דומה, והיינו ששולח היד אינו שומר באופן גרוע כדוגמת הפושע, אלא ישנה כאן הגדרה החוצה את הגבולות הרגילים של השומרים, וצריך להבין במה מדובר.

דין שליחות יד מופיע בתורה בדין שבועת השומרים (שמות כב, ז): "ונקרב בעה"ב אל האלוהים אם לא שלח ידו", ונחלקו המפרשים עה"ת מהי תוכן שבועה זו:

רש"י מפרש, וז"ל: "אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלוי". כלומר, תוכן השבועה עפ"י רש"י הוא על עצם המציאות שלא שלח יד בפקדון שהופקד אצלו.

אמנם, הרמב"ן שם משיג על פירוש רש"י ומבאר באופן אחר, וז"ל:

¹ כמובן שאין כאן המקום לדון בהלכות גניבה באונס בשומר שכר, עי' קוב"ש פסחים (אות יז).

"והנכון, שיקרב אל האלהים לישבע שנגב כמו שהוא טוען, אם לא שלח הוא יד להשתמש לצרכו במלאכת רעהו, כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין".
כלומר, הרמב"ן מסביר שאין השבועה על כך שלא שלח יד, אלא על כך שנגב לו החפץ.
לפירוש רש"י צריך להבין מדוע באמת עוסקת שבועת התורה בשליחות היד ולא בעיקר - האם נגב החפץ, ולפירוש הרמב"ן צריך להבין יותר מקומה של שליחות היד בפסוק.
הרא"ם ביאר דברי הרמב"ן בזה"ל:

"וכוונתו בזה לומר, שאין השבועה הרמוזה במלת 'ונקרב' על שלא שלח ידו בשלו, כמו שפירש רש"י, אלא על הגנבה שטען בה, ולא הוצרך הכתוב לפרש אותה, מפני שהוא מבואר בעצמו, שהשבועה לא תהיה כי אם לקיים טענתו, וכאילו אמר זה בפירוש. ומאמר "אם לא שלח ידו" הוא מאמר תנאי, כאילו אמר, שמה שהצריך הכתוב להישבע בטענת הגניבה, כדי ליפטר, הוא אם לא שלח ידו בפקדון, אבל אם שלח בו יד להשתמש לצרכו קודם שטען שגונב, כבר נעשה עליו גזלן וחייב לא על הגנבה בלבד, אלא אף של האונסין".

מתבאר בדברי הרא"ם, שדין שליחות היד במקורו בתורה עפ"י הרמב"ן אינו אלא בדרך תנאי, והיינו במידה ולא שלח ידו במלאכת רעהו תתכן שבועת השומרים, ולרש"י א"כ זוהי שבועת השומרים עצמה.
נראה לכאורה, שמתבארים כבר כאן היסודות הגדולים של הדיון בשליחות היד, שלדעת הרמב"ן אין שייכות לחיובי השמירה עם דין שליחות יד באופן ישיר אלא שכתוצאה מכך שהשומר שלח יד בחפץ אבד הוא את מעמדו כשומר וממילא את יכולתו להישבע שבועת השומרים ולהפטר.
עפ"י הסבר זה, מבואר היטב מקומה של פרשת שליחות היד בידי שומר חינם, משום שאינה נוגעת להגדרת השמירה, אלא להגדרת מעמדו של השומר כשומר, שהרי במידה ושלח יד - מאבד הוא את מעמדו.

והדברים מתבארים לכאורה בדברי רש"י עצמו בהמשך, באיזכור הנוסף של פרשת שליחות היד בשומר שכן, וז"ל:

"ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב באונסים".

כלומר, מתבאר אף ברש"י הרעיון הנ"ל ששבועת השומרים אינה עוסקת (מן התורה- ע"י היטב בזה בט"ז בפירושו לרש"י עה"ת) בשליחות היד, אלא בעיקר בעצם השמירה.
אמנם, ע"מ ליישב הדיבורים ברש"י² ניתן לומר ששבועת השומרים לרש"י לכל אחד מן השומרים היא על מרכז חיובו, וא"כ עפ"י מה שהקדמנו שמרכז חובתו של שומר חינם היא 'להיות שומר' והיינו כמו שהראנו לכאורה בקצרה שאין עניינו כ"כ "לשמור" אלא בעיקר לדאוג לכך שהחפץ יהיה במקום המשתמר- לכך מסתבר שחובת שבועתו תהיה אף היא באותו המישור "שלא שלח ידו" והיינו שלא הפסיק את הגדרתו כשומר. אומנם שומר שכן שחובתו הינה "לשמור" באופן אקטיבי נתבע בעיקר על עצמו של האירוע.

² ע"י הרא"ם ובמהר"ל ג"זא שכתבו בזה רבות.

אולי ניתן למצוא לדברים מקור נוסף ברש"י עה"ת: פס' קודם לדין שליחות היד (שמות כב, ו) כתוב בתורה: "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגַב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמְצָא הַגָּבֵב יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם". וברש"י שם: "וגנב מבית האיש - לפי דבריו".

וכוונת רש"י היא להסביר שאין בכוונת התורה שבדאי נגנב מביתו של האיש, שהרי בהמשך הפס' כתוב "אם ימצא".

אומנם המהר"ל שם (גור אריה), שואל בזה"ל:

"ותימה, למה לא נפרש "וגנב מבית האיש" בדרך כללית, בין שיהיה שהבעל הבית גנבו מרשות עצמו, ובין שגנבו אחר, והשתא הוי הכתוב כפשוטו, דודאי שייך גם כן שהוא גנבו מרשותיה, שכך אמרו בהגוזל בתרא (ב"ק קיח): "שומר שגנב מרשותו"

כלומר, שואל המהר"ל מדוע רש"י לא פרש ש"וגנב מבית האיש" הכוונה מי שיתברר כגנב ואף השומר בכלל. אמנם נראה, שרש"י רמז בזה שאין לדמות גזילת השומר לגניבת הגנב, שאינם כלל מאותה הפרשה, וישנה כאן מציאות ייחודית של גניבה המתאפשרת בשומרים בלבד.

אם כן, ביררנו מעט שכבר מתוך הפס' וגדולי המפרשים, עולה שדין שליחות היד אינו פרט נוסף בחיובי השומרים - אלא חלק מהגדרתם כשומרים. עוד העלנו מעט מדברי רש"י שאף אין אלו חיובי גזילה רגילים ככל הגזלנים.

מציאותה של שליחות היד הינה ייחודית משום שאין בה נטילה גמורה של החפץ וא"כ אינה מעשה גזל רגיל, אמנם בשומר נתחדש חיוב אף בזה.

ננסה בדברים לעמוד על מעמדו של שולח היד - האם נתחדש בו דין גזלן, האם הינו כשומר שפשע בשמירתו, או שאיננו גזלן אלא שומר שהפסיק את שמירתו ואינו יכול להפטר בטענות הרגילות. דיון זה מקביל ונושק לדין הפשיעה, שאף שם ישנו דיון נרחב האם חיוב הפושע הוא מהלכות השומרים או שכתוצאה מהיותו שומר מתגלגל בו חיוב נזקי חיצוני, ומעין זה נמצא לדון בעניינו.

ב. מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא

בתחילת הסוגיא מביאה הגמ' (מ:) מחלוקת תנאים בדין השבת החפץ ששלח השומר בו יד: "דתניא, הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכיס - למקום שגנב יחזיר, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, צריך דעת בעלים".

כלומר, נחלקו ר"י ור"ע האם השומר ששלח יד בפקדון יכול להשיב החפץ למקום שממנו לקחו, או שצריך הוא להשיב דווקא לדעת הבעלים. דעת ר"י שמשפיק לו להשיב למקום שממנו נטל ודעת ר"ע שעליו להחזיר לדעת הבעלים.

בגמ' ב"ק (קיח): מובאים הדברים בתוספת הסבר:

"אמר רב זביד משמיה דרבא: בשומר שגנב מרשות בעלים - כ"ע לא פליגי כדרב חסדא, והכא בשומר שגנב מרשותו שיחזיר למקום שגנב קמיפלגי, ר"ע סבר כלתה לו שמירתו, ור' ישמעאל סבר לא כלתה לו שמירתו".

א"כ, הגמ' מבארת שמחלוקת ר"י ור"ע תלויה בשאלה האם שומר ששלח יד "כלתה לו שמירתו" או לא.

בביאור עניין זה כתב רש"י שם, וז"ל:

"ר"ע סבר כיון שנעשה גנב כלתה שמירתו דתו לא מהימן להו לבעלים דהא ה"ל גונב שלא לדעת צריך דעת ולא אמרינן סגיא בדעת שומר והא איהו ידע בחזירתו. ורבי ישמעאל סבר עדיין הוא שומר עליו וסגי בדעת דידיה".

כלומר, רש"י מבאר בכוונת הגמ' שמחלוקת ר"י ור"ע היא בדעתו של המפקיד, האם גם אחר ששלח בו יד רצונו שימשיך לשמור עבורו, או שמא כבר איננו מעוניין בכך משום שאדם זה הראה עצמו כאינו מהימן. לכך לעומת ר"י הסובר שעדיין שומר הוא וכשמישם החפץ לדעת עצמו הוא כמישיב לדעת הבעלים, דעת ר"ע היא שאינו עוד מהימן לבעלים וכבר אינו שומר שלהם ולכך אין מועיל שישב לדעת עצמו.³

בדרכו של רש"י נראה שהלכו אף הראשונים בסוגייתנו בב"מ, זה לשון הרי"ף [כג]:

"בשומר שגנב מרשותו עסקינן דר' ישמעאל סבר לא כלתה לו שמירתו ולפיכך אינו צריך דעת בעלים דאיהו במקום בעלים קאי ור"ע סבר כלתה לו שמירתו ולפיכך צריך דעת בעלים דהא איהו לא במקום בעלים קאי וכאילו לא החזיר דאמי דעדיין ברשותיה קיימא".

כלומר, מתבאר בראשונים אלו⁴ שודאי ישנה חובת השבה כמו בגזילה על שולח היד, והשבה זו צריכה להיות "לדעת בעלים", רק נחלקו התנאים האם גם השומר יכול להיחשב לבעלים במצב כזה.

אמנם, **בבעל המאור** בב"ק נראה כיוון אחר בהבנת המחלוקת:

בתחילת דבריו מציג בעה"מ, וז"ל:

"והיינו טעמא דר"ע דאמר צריך דעת בעלים, כלומר צריך חזרה לרשות הבעלים כדבעינן למימר קמן לדעת הרי"ף ז"ל... ור"י דלא בעי אפילו מניין ס"ל מאחר שלא כלתה שמירתו וחזרה שמירתו במקומה כמי שלא גנבה מעולם דמיא".

כלומר, מעמיד בעה"מ מחלוקת ר"י ור"ע בשאלה האם שליחות יד בפקדון ניתן להגדירה כמעשה גזילה המחייב השבה, או שמא "לא כלתה לה שמירתו" ואינה פעולת גזילה כלל.

אמנם, מקשה בעל המאור להבנה זו מדוע עליו להשיב למקום שגזל, הלא אינו מחויב כלל בהשבה. על כך מנסה לענות בעל המאור, דשמא באמת סגי בהפסקת הגזילה בלא להשיב כלל, ומה שכתוב "למקום שגנב יחזיר" הכוונה לומר שא"צ להשיב לרשות הבעלים, וה"ה שאינו צריך להשיב כלל, ובהמשך דוחה בעל המאור אפשרות זו עיי"ש.

אמנם, **בהשגות הראב"ד** שם איתא: "אני איני אומר כל כך, אבל כל זמן שגנב בטלה שמירתו והקושיא שלו בטלה". כלומר, הראב"ד מקבל את הצעתו של בעה"מ בהבנת מחלוקת ר"י ור"ע דתלי האם ניתן להגדיר השומר כגזלן כאשר רק שלח יד⁵.

מתבאר א"כ בדברי הראשונים, שיש לדון האם ניתן להגדיר שליחות יד כגזל, בדעת רש"י נראה שבין לר"י ובין לר"ע שליחות יד מבחינה הלכתית הינה גזל, ואין זה מהווה סתירה כלל להגדרת שולח היד כשומר, ובדברי הראב"ד נתבאר שנחלקו ר"י ור"ע האם שליחות יד היא גזל.

³ עיין בספר **ברכת אברהם** בב"מ (מ: 'בעניין כלתה לה שמירתו ע"י שליחות יד' אות ג), שביאר בכוונת רש"י, דאין כוונת ר"ע שמוחל בעה"ב לשומר על חיוב השמירה, אלא רק שרוצה הוא שיחזיר לו החפץ. הלכך כלפי כל חיובי השמירה אכתי שומר הוא, ורק כלפי ההחזרה למקום שממנו נטל אינו שומר, משום שרצון הבעלים שיחזיר לרשותם.

⁴ ע"י גם **בריטב"א** בסוגייתנו שנראה שהלך בדרך זו.

⁵ עיין גם ב**שיעורי הגר"ש** (סי' יא) שכתב כן מדעתו ופלא שלא הזכיר כל הדיון בדברי הראשונים.

על מנת לעמוד על יסוד הדברים, נדקדק מעט בדברי הראשונים בסוגייתנו.

ג. שליחות יד כגזילה רגילה או חידוש בשומרים

בגמרא בבא מציעא (מא.) מובאת מחלוקת רב ולוי:

"איתמר רב ולוי חד אמר שליחות יד צריכה חסרון וחד אמר שליחות יד אינה צריכה חסרון".

והנה, לכאורה הדברים צריכים ברור שאם שליחות יד צריכה חסרון, א"כ שליחות הינה פעולה רגילה של גזילה ומה חדשה התורה בפרשת שליחות היד.

עוד שם, מבקשת הגמ' להעמיד דברי המשנה "שנטלה על מנת לגזולה", והיינו שנטל החבית כולה ע"מ לקחתה לעצמו (בשונה משליחות יד שהינה נטילת מקצת הפקדון), ומבואר בגמ' שהעמדה זו היא בדעת הסוברים ששליחות יד צריכה חסרון.

וכתב שם התוס' בזה"ל: "והיינו חסרון שהכל גזל ונטל לצורך עצמו". כלומר, מבאר התוס' שכיוון שנטל את כל החבית נחשב הוא כשליחות יד עם חסרון.

אמנם, ברשב"א שם נמצא ניסוח אחר:

"גזלן הוא שדעתו לגזול לגמרי ואין דעתו לשלם וזה אין צריך חסרון, דמכיון דגזל קם ליה ברשותיה".

כלומר, הרשב"א מסביר שנטילת כל הפקדון היא פעולת גזל ואינה צריכה בהגדרתה לחסרון, ואילו התוס' הסביר שנטילת כולה היא שליחות יד עם חסרון, וצריך להבין יסוד המחלוקת.

תרומת הכרי (רצב, ב) כתב לבאר דברי התוס' ונעתיק לשונו:

"ויש לי לתמוה בדיבור התוס'... ולמה ליה למימר דחייב מצד דהיינו חסרון, תיפוק ליה כשנטלה ע"מ לגזול כולה מחייב מתורת גזלן כמו איניש דעלמא דלאו שומר הוא.

ויראה בעיני לומר דבר חדש ומסתפינא מחבראי וכ"ש מרבתי, דהשומר לא מחייב לעולם מתורת גזלן אלא מתורת שליחות יד דחדית רחמנא. משום דשומר ידו כיד הבעלים ואין הגבהתו מוציאו מרשות בעלים... גזרת הכתוב הוא לחייב באונסין אעפ"י שאין הגבהתו קונה לו.

ולפי"ז אי לאו הא דחדית רחמנא לחייב שולח יד בפקדון אף שמתכוין ליטול כולה, לא היה מחויב באונסין דגרע מאיניש דעלמא לפי שאין לשומר יד להוציא מרשות הבעלים".

תרומת הכרי מבאר בדעת התוס' שהגדירו את הנוטל החבית כולה כשולח יד עם חסרון ולא כגזלן רגיל, שסוברים ששומר אינו חייב כלל מהלכות גזילה, שהרי כיוון שהשומר ידו כיד הבעלים אינו יכול לגזול, וכל גדר חיובו של שולח היד הוא דין מיוחד שנתחדש בשומרים מגזירת הכתוב.

עפ"י הסבר זה ניתן להבין חידוש התורה בדין שליחות יד אף לסוברים שאינה צריכה חסרון, משום שלא ניתן לחייבו כגזלן.

אמנם, הרשב"א כמו שהזכרנו ביאר חיוב שולח יד בכולה כדין גזלן רגיל⁶, וא"כ מבין הרשב"א שחידוש התורה בשליחות היד אינו נוגע להיותו גזלן. א"כ צריך להבין כיצד יענה הרשב"א על טענתו של תרומת הכרי שהשומר ידו כיד הבעלים והלכך לכאורה אינו יכול להיות גזלן.

עוד צריך להבין לשיטת הרשב"א מהו חידוש התורה בשליחות היד למ"ד שצריכה חסרון דמאי שנא מכל גזל דעלמא.

ביסוד זה נראה לכאורה להסביר אף מחלוקת הראשונים שהזכרנו בב"ק, שרש"י והסוברים ששיך להגדיר השומר כגזלן הבינו שאין זה חידוש התורה, והראב"ד והרשב"א סוברים שלא ניתן להגדיר השומר כגזלן אלמלא חידוש התורה, והלכך ניתן להבין שיחלקו ר"י ור"ע בגדר חיוב הגזילה בשומרים - האם מתחייבים אף בהשבה.

בסוף הפרק (מג: -מד.) מובא החלק השני של סוגיית שליחות יד:

במשנה (מג:) איתא: "הטה את החבית ונטל הימנה רביעית ונשברה - אינו משלם אלא רביעית. הגביהה ונטל הימנה רביעית ונשברה משלם דמי כולה".

ובגמרא שם מבואר כך: "אמר שמואל לא 'נטלי' נטל ממש אלא כיוון שהגביהה ליטול אע"פ שלא נטל. לימא קסבר שמואל שליחות יד אינה צריכה חסרון? אמרי לא, שאני הכא דניחא ליה דתיהוי כולה חבית בסיס להאי רביעית".

כלומר, הגמרא מבארת שדין המשנה (עפ"י שמואל) לחייב את מגביהה החבית אף ע"מ ליטול הימנה רביעית בלא שנטל בפועל, הינו אף לסוברים ששליחות יד צריכה חסרון. משום שמעוניין הוא להשתמש בכל החבית ע"מ שישתמר מקצת היין שרוצה בו בכלל החבית, שבאופן זה אינו מחמיץ כל כך כמו כשנמצא לעצמו.

אמנם, **ברש"י** שם מתבארת נקודה נוספת בביאור הדברים, וז"ל:

"והנוטל פקדון ומגביהו ע"מ לשלוח בו יד כל זמן שלא חסרו אינו מתחייב בהגבהתו הואיל ולא נטלו ע"מ לגזול את כולו... אבל יין שאינו משתמר אלא בכלי מלא הוי כמי שנטל והניחו עם השאר להשתמר ונעשה שואל על כל שאר החבית".

א"כ, רש"י מחייב על כל שאר החבית מדין שואל, ולכאורה צריך לעיין מדוע אינו שולח יד בכולה הלא מעוניין הוא בתועלת החבית כולה בשמירת חלקו והוי כמשתמש בכולה. לכך מדקדק **הריטב"א** בדבריו דרש"י:

"שמגביה הפקדון ע"ד לשלוח יד במקצתו או ששלח יד במקצתו אינו חייב אלא במה ששלח יד ולא בשאר הפקדון אלא אם כן מתחייב עליו מדין שואל".

והנה בנידון זה נחלקו הראשונים, **דהרמב"ם** כתב (גזילה ואבידה ג, יב): "הגביה את החבית ליטול ממנה רביעית נתחייב באונסיה אע"פ שלא נטל".

ובהשגות הראב"ד כתב:

⁶ אלא דצ"ע לכאורה בשיטת הרשב"א, שבסוגיין נראה ברור בדעתו ששליחות יד היא כגזל רגיל, אמנם בב"ק ביאר הסוגיא כהראב"ד שהזכרנו שם. ואם דקדקנו נכון, יסוד הדברים שם שהחידוש בשליחות יד הוא עצם הגדרתו כגזלן. לכך לכאורה יש להידחק בדבריו בב"ק דאף שסובר שהגדרת שולח היד כגזלן אינה חידוש, אכתי אינו ברור שפעולת נטילה של שומר הינה פעולת גזילה דאינה לקיחה כ"כ שהרי כבר היה ברשותו, אומנם עצם אפשרות הגדרת נטילת השומר את החפץ כגזילה אף שידו כיד הבעלים אינה חידוש, ואכתי צ"ב.

"לא מיחוורא גבן הא מילתא, דאם לא חשב ליטול ממנה אלא רביעית שיהיה חייב ואפילו נטל, אלא מתניתין שהגביהה לגזול את כולה ולא נטל עכשיו אלא רביעית שהוא חייב בכולה"⁷.
א"כ חזינן, שנחלקו הרמב"ם והראב"ד בשולח יד במקצת האם מתחייב בחבית כולה או שאינו מתחייב אלא באותו המקצת מדין שליחות יד⁸.

אמנם, לכאורה יש להעיר שדברי הראב"ד קשים בסברא, דהא אם מתכוון לגזול את כולה הרי הוא גזלן ממש ומה נתחדש בדין שליחות היד למ"ד שאינה צריכה חסרון, וכמו שהערנו לעיל.
לכך מבארים האחרונים⁹, בדעת הראב"ד כמו שהזכרנו בשם תרומת הכרי שהחידוש בדין שליחות יד הוא שניתן להגדיר נטילת השומר כמעשה גזילה אף שהחפץ בין כך מונח ברשותו.
א"כ הראב"ד לשיטתו אזיל, כמו שהראנו בדבריו בב"ק שבאר מחלוקת ר"י ור"ע באפשרות הגדרתו של השומר כגזלן, והיינו כמו שמתבאר שהגדרת השומר כשולח יד הוא חידוש התורה.
אומנם הרמב"ם י"ל לכאורה שסובר שדין שליחות יד הוא מעשה גזילה רגילה, ולכך נזקק לחדש ששולח יד במקצת מתחייב על כל החפץ, ובאמת סיוע גדול לזה מקומה של שליחות יד ברמב"ם בהלכות גזילה, בשונה מהטור שכתבם בהלכות השומרים.

עוד ניתן לראות בזה שהרמב"ם והראב"ד לשיטתם¹⁰:

דהנה, כתב הרמב"ם (גניבה ד, י): "שומר שגנב מרשותו כגון טלה מהעדר וסלע מהכיס שהופקד אצלו, אם יש עליו עדים חייב בכפלי", והשיג הראב"ד: "זה אינו כלום".
וביאר המ"מ, שכוונת הראב"ד להקשות שלא מצינו כפל בשומר אלא בטוען טענת גנב ולא בעדים על כך שגנב הוא עצמו, ונשאר בצ"ע בדעת הרמב"ם.
אמנם, הכס"מ כתב לבאר בזה"ל:

"ולי נראה שדעת רבנו דטוען טענת גנב היינו שמניח הפקדון במקומו וטוען שגנב כולו והכא שאני שמכלל מה שהופקד אצלו לקח קצת בדרך גניבה".

ומבאר הברכת אברהם בשם הגר"ח, שנחלקו ביסודות הנ"ל, דהרמב"ם ס"ל דדין שליחות יד הוא דין רגיל של גזילה ולכך מתחייב בכפל, אומנם הראב"ד ס"ל דאין שולח היד גזלן לא מכוח חידוש התורה, ולא מצינו חידוש התורה לחייב שומר בכפל אלא בט"ג.

הרמב"ם (שכירות ב, יא) כתב:

"טען שהפקיד אצלו וזה אומר לא אמרתי אלא הנח לפניך ולא נעשיתי לו שומר נשבע היסת... וכולל בשבועתו שלא שלח בו יד ולא אבדו בידיים ולא בגרם שגרם לו שיהיה חייב לשלם".

ודברי הרמב"ם לכאורה צריכים הרבה ברור, כיצד ניתן לחייבו שבועה שלא שלח בה יד הרי אם אמר לו הנח לפניך אין כלל חיוב שמירה ולא נתחדש בו דין שולח יד.

⁷ בביאור הסוגיא לשיטתו עי' פנ"י.

⁸ אמנם, עי' בשטמ"ק בשם הראב"ד (מא. ד"ה והראב"ד כתב): "נ"ל כי שליחות יד אפילו אינו אלא במקצת אם נשברה חייב בכולה", והוא לכאורה נגד שיטתו בהשגות וצ"ב.

⁹ ע' בזה אריכות גדולה בקהילות יעקב (סי' מ).

¹⁰ יסוד הדברים ראיתי בברכת אברהם (מד. בעניין שליחות יד) בשם הגר"ח ובשיעורי הגרש"ר סימן רפ"ו.

ובאמת **הסמ"ע** (חו"מ סי' רצו ס"ק ט) כתב:

"נתבאר...דאינו נעשה שומר בלשון זה ואינו חייב עליה אלא כשאר בני"א והיינו כששלח בה יד דאז עומד ברשותו אף לענין אונסין".

מתבאר בסמ"ע לכאורה שדעת הרמב"ם שדין שליחות היד קרוב הוא לדין הגזילה הרגילה ממש ומתחייב אף מי שאינו במעמד רגיל של שומר מצד האחריות על החפץ, וסגי בכך שהחפץ מעט ברשותו, וצ"ע בגדר זה.

אמנם, **בקצוה"ח** (רצא, ב), שפירש בדעת הסמ"ע שבשליחות יד מתחייב אף בהנח לפניך אף שאינו שומר, ודחה הסבר זה וכתב:

"וא"כ זה שכתב הרמב"ם וש"ע וכולל בשבועתו שלא שלח בה יד...הוא לא דווקא, דכיוון שאינו שומר לא הוי אלא כשאר איניש דעלמא וא"כ אינו אלא שולח יד דחייב עליו כל אדם".

כלומר, הקצוה"ח מבאר שכוונת הרמב"ם לדין גזל שמחוייב בו כל אדם, ולשון 'שליחות יד' אינה בדווקא. וצ"ע בלשונו של הרמב"ם ובגדרה של שבועה זו שלא מצאנו שמתחייב בשבועה שלא גזל¹¹.

יסוד זה בשיטת הראב"ד נראה שניתן לראות בהמשך הדיון:

הגמרא (מא.) מביאה ראיה לכך שדעת רב היא ששליחות יד אינה צריכה חסרון:

"תסתיים דרב הוא דאמר שליחות יד אינה צריכה חסרון דתניא רועה שהיה רועה עדרו והניח עדרו ובא לעיר ובא זאב וטרף ובא ארי ודרס פטור הניח מקלו ותרמילו עליה חייב והוינן בה משום דהניח מקלו ותרמילו עליה חייב הא שקלינהו אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח אמר רב בעודן עליה וכי עודן עליה מאי הוי הא לא משכה ואמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב שהכישה במקל ורצתה לפניו והא לא חסרה אלא לאו שמע מינה קסבר שליחות יד אינה צריכה חסרון אימא שהכישה במקל דיקא נמי דקתני שהכישה במקל שמע מינה".

ונחלקו הראשונים בדיון זה דרועה שהניח מקלו ותרמילו, האם הוא מטעם דהוי שואל שלא מדעת או מטעם שליחות יד.

רש"י פירש הסוגיא בשליחות יד, והקשה ע"כ בזה"ל:

"ואי קשיא דלמא הא דהניח מקלו ותרמילו חיוביה לאו משום שליחות יד דליבעי חסרון אלא משום שואל שלא מדעת הוא... לא היא דכי אמרינן בשומרינן שאלה שלא מדעת בדבר שלא כיחש וחסר מחמת מלאכה אבל בעלי חיים המכחישים מחמת מלאכה תחילתו שליחות יד היא".

כלומר, מבאר רש"י החילוק שבין שליחות יד לבין שואל שלא מדעת, ששליחות יד מתאפיינת בכך שעוסקת היא בחסרון בשונה משאלה שלא מדעת שעניינה עצם השימוש בחפץ.

אמנם, **בעל המאור** ביאר הסוגיא בשואל שלא מדעת, וז"ל:

"והוי ליה שואל שלא מדעת וגזלן הוי, וכי אמרינן שואל שלא מדעת גזלן הוי לשומר שהוא ברשותו איכא למפשט מינה שליחות יד אינה צריכה חסרון".

¹¹ אף **בנתיבות המשפט** (רצו, ב) כתב: "שלא שלח בו יד - היינו בכלול אבל שליחות יד במקצת לא נתחייב בכלול רק שומר וזה לא נעשה שומר". מתבאר לכאורה בדברי הקצוה"ח והנתיבות הפך מש"כ בדעת הרמב"ם, שלדבריהם מתבאר שהרמב"ם מכנה גזילה רגילה בהקשר השומרים כשליחות יד, וצ"ע כיצד שייך לומר כן בספק שומר.

כלומר, בעל המאור מבאר שהרועה אינו שולח יד אלא שואל שלא מדעת אלא שמוכיחה הגמי' מכך שסובר רב ששואל שלא מדעת גזלן הוי ששליחות יד אינה צריכה חסרון.

הרמב"ן במלחמות ה' חולק וסובר שאין תלות בין הגדרת שואל שלא מדעת כגזלן להגדרת שליחות יד כאינה צריכה חסרון. וא"כ חוזרת שאלתנו של רש"י כיצד מוכיחה הגמי' מדין הרועה לשליחות יד, וע"כ משיב הרמב"ן שע"מ להתחייב כשע"מ צריך להתחייב לשואל משא"כ הרועה לא נתכוון כלל לשואל וא"כ לא הוציאה כלל מרשות הבעלים.

ביאור המחלוקת נראה שתלוי אף הוא בהגדרות הנ"ל: שדעת בעל המאור¹² להקביל בין דין שאלה שלא מדעת לשליחות יד והיינו דס"ל שלא ניתן לחייב על שש"מ מצד השומר אלא משום חידוש התורה דהוי שולח יד. אומנם רש"י והרמב"ן הסוברים שאין תלות בין ההגדרות הבינו ששואל יכול להחשב כגזלן, ומעשה שליחות היד הוא מעשה גזילה רגיל. ובאמת עיין ברשב"א שכבר הראנו בדבריו שסובר שגזילת השומר אינה תלויה בחידוש התורה בשליחות יד, שקבל אף הוא בסוגיא פירוש רש"י.

ובאמת **בשטמ"ק בשם הראב"ד** הדברים מפורשים היטב, וז"ל:

"ונראה לי דהא דאמרין שואל שלא מדעת בפקדון גזלן הוא משום שליחות יד קאמר ... ואם אינו נפקד ונטל בהמת חברו שלא מדעתו ונשתמש בה זהו שואל שהוא גזלן אבל כשהוא נפקד הוא שולח יד בפקדון והוא גזלן".

כלומר, הראב"ד מבאר במפורש, שיסוד ההקבלה של בעל המאור בין שליחות יד לשואל שלא מדעת מבוססת על ההבנה שכל חיובי הגזילה בשומרים אינם אלא מכח חידוש התורה בשליחות היד, וכל פעולה של גזילה כשנעשית ע"י שומר מוגדרת היא כשליחות יד.

א"כ נתבאר, שהראב"ד לשיטתו שהראנו מפירושו בב"ק ומדבריו בהשגות בב' מקומות סובר כמו שבאר תרומת הכרי בתוס'. אומנם בדעת הרמב"ם, רש"י¹³, הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א נתבאר באופן פשוט ששליחות היד מוגדרת כפעולה רגילה של גזל.

בראשית הדברים, הערנו על שיטה זו ב' הערות:

א. כיצד יכול השומר לגזול הלא ידו כיד הבעלים.

ב. מהו החידוש שחדשה התורה בשליחות יד (למ"ד שצריכה חסרון) יותר מכל גזילה רגילה.

ע"מ לענות על השאלה הראשונה, נתמקד במפורש בדברי הראשונים לגבי השאלה השנייה.

ד. החידוש בשליחות יד

ב' ביאורים עיקריים מצאנו לכאורה בדברי הראשונים בחידוש בדין שליחות יד:

הר"ן (מא. ד"ה והא) באר שהחידוש הבלעדי בדין שליחות יד הוא שמתחייב בנטילת מקצת הפקדון על כולו, וז"ל:

¹² ונראה שבעל המאור לשיטתו בב"ק שאף שלמעשה לא באר מחלוקת ר"י ור"ע כמו שכתבו הראב"ד והרשב"א שם, נראה שאינו אלא מכוח קושיא, אמנם נראה שעצם הבנה זו ברירא ליה טפי, ועיין.

¹³ ע' **ברש"י** (מג: ד"ה כי פליגי), שמשמע מדבריו לכאורה כתרה"כ בתוס' וכן דקדק בדבריו **באילת השחר** (מא. ד"ה ולפי"ז) אומנם ע"פ היסוד שיתבאר בס"ד בסוף הדברים, שניתן להגדיר שליחות יד כהפסקת השמירה, ניתן לומר שרש"י סובר שאף שהוא גזל רגיל שהרי הופסקה שמירתו, אומנם כשמחזיר החפץ ומפסיק לשלוח יד אפשר שחוזר לשמירתו.

"דמ"ד צריכה חסרון סבר שמה שחידש הכתוב לומר שמי שגזל מקצת פקדון יהא כולו חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו בלבד, הלכך דווקא בשחסר ממש עשה למקצתה ככולו".
כלומר, הר"ן מסביר שהסוברים ששליחות יד צריכה חסרון לא רצו להרחיב דין זה מעבר לדין הגזילה, משום שדין זה מחודש כבר בכך שמתחייב במקצת על הכל ואין לך בו אלא חידושו.
עצם דינו של הר"ן כמו שהזכרנו לעיל תלוי הוא במחלוקת הרמב"ם והראב"ד, אומנם מתבאר בר"ן שאין כל חידוש בגזילתו של השומר אלא בהלכותיה.
דרך נוספת נמצאת ברשב"א ובריטב"א, ונעתיק לשון הרשב"א:

"ושולח יד בפקדון הוא בין שדעתו ליטול ממנו מקצת כגון נוטל רביעית מן החבית ודעתו לשלם" כלומר, הרשב"א מבאר שבשונה מגזלן הנוטל שלא ע"מ לשלם, שולח היד לוקח הפקדון ע"מ לשלם, וניתן א"כ לומר שהוא חידוש התורה בדין שליחות יד, שאף פעולה כזאת מוגדרת כגזל.
אלא שלכאורה יש להעיר בדבריו, שכותב הוא אף לחידושו של הר"ן וצריך להבין מדוע נזקק הרשב"א לבי' חידושים בדין שליחות היד.

ע"מ לבאר הדברים נראה להקדים, דהנה נחלקו הראשונים האם נתחדש דין שליחות יד דווקא בשומר חנם ושומר שכר כמפורש בתורה, או דה"ה בשוכר ושואל. וכך הובאו הדברים במאירי (מא: ד"ה כבר):
"כבר ביארנו למעלה¹⁴ שיש מי שאומר שהשכירות והשאלה אין בה טענת שליחות יד... אלא שמכל מקום יראה שכל ששלח זה יד למה שלא שאלה בשבילו נתחייב בכל".

ולכאורה צריך להבין כיצד יענו החולקים על טענתו של המאירי, שאף בשוכר ושואל שייכת שליחות יד כאשר משנה מן היעדים שלשם שכר או שאל את החפץ.
אף הקצוה"ח (שמו, א) בשם הבית יעקב שכתב שבשואל לא נתחדש דין שליחות יד וחלק עליו, וצריך להבין במאי פליגי.

ונראה להסביר, שהבינו הראשונים כמו שהעיר בעל תרומת הכרי ששומר אינו יכול להיות גזלן, לכך בארו שחידשה התורה שע"י ששולח יד מפסיק הוא את הגדרתו כשומר ובכך ניתן להגדירו כגזלן. א"כ ניתן להבין היטב ששומר חנם ושומר שכר שכל עניינם להיות שומרים על החפץ בלא כל יחס של שימוש בו, פעולת שימוש מצדם בחפץ הינה פעולה הפוגעת באופן ישיר בהגדרתם כשומרים, משא"כ בשוכר ושואל שעניינם כולל גם שימוש בחפץ אף כשמשתמשים שלא כדין אין בכך פגיעה בהיותם שומרים, ולא ניתן להגדירם כגזלנים.
נשתדל בדברים הבאים לבסס הגדרה זו.

ה. שליחות יד כהפסקת השמירה

בדף מג. אומרת הגמ':

"אמר רבה האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה מעיקרא שויא זוזא השתא שויא ארבעה תברה או שתייה משלם ארבעה איתבר ממילא משלם זוזא".
מתבאר בגמרא יחס שווה בין גזלן לשולח יד, ודקדק מכאן הרע"א (במשניות אות כט):

¹⁴ לא מצאתי.

"משמע דממילא (אם נשברה החבית מעצמה) אף מפשיעה משלם רק כשעת שליחות יד, דאף בדגולן דעלמא דין הוא לשלם כשעת פשיעה דלא נתחייב מעולם מדין שמירה אל מדין גולן מש"ה חייב רק על שעת גזילה. משא"כ הכא בשומר ששלח יד דכבר חל עליו חיוב שומרים ונימא דמשלם כדהשתא בשעת פשיעה ביוקר כדין שומר".

כלומר. הרע"א מדקדק מכך שהגמ' משווה בין שולח יד לגולן לעניין שכל עוד לא הזיק בידים אינו מתחייב אלא כמו שהייתה שווה החבית בשעת שליחות היד. אף שמסתבר היה לחלק ולומר ששומר יתחייב שעת האונס האחרונה שהרי מתחייב הוא כל העת בחיובי שמירה.

לכך מסיק הרע"א¹⁵: "צריך לומר כיוון דנעשה גולן פקע ממנו חיוב השמירה וחייב רק מדין גולן"¹⁶.

עפ"י יסוד זה נראה שניתן ליישב דברי הרשב"א שהבאנו לעיל, שמצאנו בדבריו ב' חידושים בדין שליחות יד. ונראה שאף בנימו"י ישנה משמעות כזאת שכתב: "וטעמא דכיוון דהוא גופיה שהוא שומר החזירה במקומה הוי כאילו לא נטלה כלל", והמשמעות הפשוטה לכאורה בדבריו כמו שכתב תרומת הכרי שאין להגדיר השומר כגולן ולכך כשמחזיר הרי הוא כאילו לא גזלה וחוזר הוא לשמירתו כבראשונה. אומנם בהמשך מבואר להדיא בנימו"י כדברי הר"ן שבדין שליחות יד נתחדש שמתחייב על נטילת מקצת הפקדון ככולו.

אמנם נראה שע"פ מה שנתבאר, ניתן להבין ששליחות היד מתבטאת בהפסקת השמירה ולכך מובן שעיקר התביעה כנגדו אינה על מה שנטל (או מה שנתכוון ליטול) אלא על עצם הפסקת היותו שומר. א"כ ברור שכאשר נטל מקצת הפקדון מתחייב הוא על כולו ואין זה חידוש התורה, אלא נובעים הדברים מעצם הגדרת שליחות היד.

בכך מבואר אף החידוש הנוסף שהזכירו הראשונים ששליחות יד אינה גול רגיל משום שנטל ע"מ לשלם, שעפ"י המבואר נראה שאין זה חידוש נוסף אלא נפקא מינה נוספת של אותה ההגדרה, והיינו שכיון שנתבע ע"כ הפסיק את היותו שומר אין לכך שייכות דווקא עם גול אלא עם כל פעולה כנגד הגדרתו כשומר כנטילת החפץ שלא ע"מ להשיב.

בדברי הנימו"י יש להוסיף ביאור, שלכאורה בדבריו קשה לתרץ כנ"ל שהרי משמעות לשונו כתרומת הכרי שאין השומר גולן וא"כ לכאורה אין מקום לביאורנו.

אמנם נראה שיש לבאר דבריו באופן שונה והיינו שמה שכתב שכשמחזיר "הוי כאילו לא נטלה כלל", כוונתו לומר שכמו שכשנטל החפץ מפסיק הוא את השמירה כך גם כשמפסיק את שליחות היד ומחזיר הרי הוא שומר כבתחילה.

בדברים אלו נראה שזכינו לענות על שאלת היסוד ששאלנו ע"פ תרומת הכרי על הראשונים החולקים על התוס', המאור והראב"ד בהגדרת שליחות היד, כיצד יכול השומר לגזול הלא ידו כיד הבעלים. אומנם ע"פ המבואר א"ש היטב, דכיוון שמפסיק הוא את שמירתו יכול הוא לגזול ואין ידו כיד הבעלים.

עוד נראה שניתן להרוויח בזה יישוב קושיית רעק"א במקור דין שליחות יד:

דהנה, מציעה הגמ' (מא:): ללמוד שליחות יד משואל, ובאר רש"י ששואל כל הנאה שלו, וכן שולח יד כל הנאה שלו ולכך מתחייב¹⁷.

¹⁵ ע' בשיעורי הגרש"ר (אות שה) שהאר"י בדברי הרע"א הנ"ל, שלכאורה סותר לדבריו בהגהת השו"ע (סימן רצד).

¹⁶ מעין סגנון זה נמצא בקרני ראם (מא: אות ב) ז"ל: "כוונתו דאם שליחות יד חייב אפילו בבעלים א"כ אינו מדין שומרים".

הקשה הרע"א, וז"ל: "קשה לי הא איצטריך דמשום מקצת יתחייב על כולו, גם תמוה לי לפי האמת... עדיין קשה למה לי קרא בשליחות יד נילף משואל שלא מדעת, וצע"ג".

א"כ שואל רעק"א ב' שאלות: א. כיצד ניתן ללמוד שליחות יד משואל הא בשואל לא נתחדש הדין שבקצת מתחייב על הכל. ב. מדוע לפי המסקנה לא נלמד שליחות יד משואל שלא מדעת.

ונראה שקושיות הרע"א מתורצות חדא בחברתה, דעפ"י המבואר שליחות יד עניינה הפסקת השמירה וא"כ בהכרח שהלימוד משואל אינו מחיוב קבלת השאלה אלא מדין שכל הנאה שלו ככתוב ברש"י. על כן מבואר היטב שאף שנלמד משואל לא נזדקק ללימוד מיוחד לחיוב על מקצת ככולו שהלא עיקר התביעה כלפיו על עצם הפסקת השמירה, ולא איכפת לן אם שלח יד במקצתה או בכולה. אומנם משואל שלא מדעת לא שייך ללמוד שהרי שם לא נתקבל כלל מינוי ואין בכך כל שייכות לדין שליחות שכל עניינו הפסקת המחויבות, אך כשבאים הדברים לידי ביטוי בשומר שנתחייב ע"י הבעלים יתחייב במקצת על כולו.¹⁸

הנתיבות המשפט (רצא, לד) הוכיח מכך שחייבה התורה שולח יד אף בבעליו עמו, שאין פטור בבעלים פטור מחיוב השמירה אלא רק שפטור מתשלומים.

אמנם, **הש"ך** (סו, כו) כתב להדיא שבבעליו עמו אינו מחוייב כלל לשמור, וצריך להבין כיצד יישב הסוגיא.

אמנם נראה שעפ"י מה שבארנו ניתן ליישב, שע"מ להחיל פטור בבעלים צריך הוא להיות בתוך פרשת השומרים ורק מתוך כך חל עליו דין הפטור, אומנם כאשר שולח יד הרי הוא מוציא עצמו מדין השמירה ולא נתחדש בו הפטור.

א"כ המורם מכל האמור, שנחלקו הראשונים בדין שליחות יד אם הוי דין מיוחד בשומרים שנתחדש שהשומר יכול להיות גזלן או שפעולת הגזילה היא ככל הגזילות וחיודש התורה הוא שכאשר שולח יד מפסיק הוא את הגדרתו כשומר, וכמו שהראנו יסודות אלו כבר ברש"י והרמב"ן על התורה שהובאו בהקדמה.

אלא שלכאורה יש להקשות על הדברים ממשנה מפורשת. דהנה אומרת המשנה (מג): "הגביה ונטל הימנה רביעית ונשברה משלם דמי כולה". ולכאורה ע"פ דרכנו שמה שמתחייב במקצת על כולה הוי משום הפסקת השמירה צריך להבין מדוע עליו להגביה החבית כולה, שהרי פגיעתו בשמירה הינה אף כשנטל מקצת.

ונראה לומר, שיש להפריד בין הגזילה לבין הפסקת השמירה, והיינו שהגזילה הינה הנטילה ממש אומנם הפסקת השמירה נעשית ע"י הפעולה כנגד השמירה. א"כ כאשר לא הגביה החבית כולה לא פעל כנגד השמירה אלא במקצת, וממילא לא הופסקה שמירתו אלא באותו המקצת. אומנם כאשר הגביה כולה ע"מ ליטול רביעית, פעולתו כנגד השמירה הינה בכל החפץ והיא יוצרת הפסקת שמירתו אף שהגזילה אינה אלא במקצת. אך רש"י שם פרש לשיטתו שענין ההגבה כקניין, שאינו צריך לטעם הפסקת השמירה אלא לגזלנות.

¹⁷ אף שאינו נוגע לענייננו, יש לציין שמכאן לכאורה מקור לחקירת המחנה אפרים שאלה סימן א', ביסוד חיוב שואל האם הוא חיוב התורה שכיוון שכל הנאה שלו העמידה התורה החפץ ברשותו להתחייב, או שנובע מהתחייבותו של השומר, ואכמ"ל בעניין גדול ורחב זה.

¹⁸ אח"כ מצאתי מעין זה בברכת אברהם בשלהי פרקין אומנם לא כתב כן ביישוב הרע"א, עיי"ש.